

Please return.

Outreach

Հրատարակութիւն Ամերիկահայոց Արեւելեան Թեմի Ազգային Առաջնորդարանի
A Publication of the Prelacy of the Armenian Apostolic Church of America

Volume V, Number 10-11
February-March 1983

ԶԱՐԵՀ ՎԵՀԱՓԱՌ

Գրեց՝ Մ. Մարութեան

Անձինք կան, որոնք կարծես որեւէ անուն, կամ միայն մականունով (ազգանունով) են ճանաչուում:

- Օրինակ՝
- Յիսուս Նազովրեցի:
- Մեծն Տիգրան:
- Քաջն Վարդան:
- Հայոց Հայրիկ:
- Գրիգոր Նարեկացի:
- Արտաշէս Աշխարհակալ:
- Մովսէս Խորենացի:
- Քրիստափոր:
- Անդրանիկ:
- Ռուբէն:

Սրանց վրայ աւելացնում եմ՝ ԶԱՐԵՀ՝ ՎԵՀԱՓԱՌ:

Իսկապէս, որ ՎԵՀ է՛Ր ԶԱՐԵՀ՝ ՎԵՀԱՓԱՌ...:

Այսքանով բաւականանաք, եթէ շարունակելու լինենք, այս ձեւ անձնաւորութիւնները թուել՝ հայ կամ օտար, հատորներ են պէտք:

— Մոռացուած է Մեծն Տիգրանի, Արտաշէս Աշխարհակալի, Անդրանիկի, Յիսուսի ազգանունը — մականունները: Դուք գիտէ՞ք Յիսուսի մականունը, Տիգրան Մեծի մականունը... ես չգիտեմ, հաւանաբար դուք էլ չգիտէք:

Ես թէեւ գիտեմ Զարեհ Վեհափառի ազգանունը (մականունը) բայց մոռացութեան պիտի տամ: Մեծ մարդիկ կամ անուն ունեն կամ մականուն:

Թափառումներս բերումով, ես շատ մեծ ու փոքր հոգեւորականների եմ հանդիպել եւ ոմանց հետ էլ մտերիմ եմ եղել: Մանօթ եմ եղել Գէորգ Կաթողիկոս Սուրենեանին, Խորէն Կաթողիկոս Մուրատբէկեանին, երբ դեռ նա կաթողիկոս չէր այլ Երեւանի առաջնորդ էր: Վազգէն առաջին Կաթողիկոսին, երբ նա Բուքրէշում ուսանող էր: Գարեգին Կաթողիկոս Յովսէփեանին, ծանօթ էի Սարգսրայապատի կոնիներին: Կիրիկոս Կեհայ Վեհափառների՝ Խորէն Ա. ին եւ Գարեգին Բ. ին:

Պատրիարքներէից ծանօթ եմ՝ Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Գուշակեանին, Եղիշէ Արքեպիսկոպոս Տէրտէրեանին — երբ Երուսաղէմի ժառանգաւորեցի տեսուչն էր: Գարեգին Արքեպիսկոպոս Տրապիզոնին, երբ Պուլէնոս Այրէսի առաջնորդն էր: Մանօթ եմ եղել Մելիք Թանգեան, Սիոն Մանուկեան, Մերովբէ Մանուկեան, Մեսրոպ Աշճեան արքեպիսկոպոսներին եւ դեռ ուրիշ շատերին:

Բայց այդ բոլորի մէջ մի քանիսն են, որ խոր, անջնջելի սպաւորութիւն են թողել վրաս, չեմ ուզում յիշել անունները, որեւ մէկին վիրաւորած չլինելու համար: Գրանցից շատերը, այլեւս այս աշխարհին չեն պատկանում, ոմանք էլ դեռ ապրում են եւ շարունակում են իրենց ազգանունէր աշխատանքները:

Բայց Զարեհ Վեհափառը, ամենամեծ տեղն է բռնում յիշողութեան մէջ: Գուցէ պատճառը այն է, որ շատ աւելի մօտ եմ եղել եւ աւելի երկար ժամանակ, մօտ երկու տարի ապրել ենք նոյն քաղաքում:

(Շարունակութիւն էջ 4)

Նրջանկայիշատակ Տ.Տ. Զարեհ Ա. Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

The Late Catholicos Zareh I of the Great House of Cilicia
(14 Feb. 1915 - 18 Feb. 1963)

1956 թուի Փետրուարի 20-ին Զարեհ Առաջին ընտրուեցաւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս, իբրեւ յաջորդը Տ.Տ. Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին: Համազգային խորովը մը յաջորդեց այս ընտրութեան: Իր գահակալութեան եօթը տարիները եօթը փշապակներ եղան իր պայծառ ու մաքուր ճակատին ու եօթը խոցեր՝ իր սիրով յորդուն սրտին: Բայց նուաճումները՝ որոնց իրաւ գահատութիւնը պատմութիւնը միայն պիտի տայ՝ եղան ուշագրաւ: Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, որ կողմնակի պատուհան մըն էր՝ բացուած հայ հոգիին վրայ, դարձաւ շքեղ լուսամուտ մը, ու դարձաւ սփիւռքահայրութեան սրտին բազմաբարձը, անոր հաւաքական ապրումներուն օճախը, պետութեանց յարգանքն ու վստահութիւնը վայելող հոգեւոր կեդրոն մը:

Ու դարձաւ եկաւ Փետրուարը՝ միշտ կանխահաս, միշտ հաւատարիմ, ու ապշած ժողովուրդի մը ծով արցունքներուն մէջ, քանի մը օրերու արագասոյր թաւալումով մը զգեստեց կաղնեահասակ Հովուապետը, Զարեհ Վեհափառը: Անօրինակ հապճեպ մը, վազք մը ունէր կարծէք անազորոյն այդ մահը: Ամբողջ ժողովուրդ մը նոյնացաւ իր սուգին մէջ, ու անձրեւի լացին հետ տարաւ զայն թաղելու հիւրընկալ երկրի ծոցին մէջ, դիմաւնաբար երգելով:

Յորժամ քնարն իմ ցրտանայ
Սիրոյն տալով վերջին բարեւ
Ցանկամ ցնջել յիմ Կիլիկիա՝
Աշխարհ որ ինձ ստուր արեւ...

Զարեհ Վեհափառի մահը տարբեր եղաւ բոլոր մահերէն: Մահ մը՝ որ, տարօրինակ բան, զինք դարձուց աւելի ներկայ, աւելի կենդանի: Մահ՝ որուն շնորհիւ իր եւ իր հօտին միջեւ հաղորդութիւնը դարձաւ աւելի ճշմարիտ ու վաւերական:

Ո՞վ կրցեր է լուծել գաղտնիքները Ամենակալին: Արդեօք այս չէ՞ր մահերուն գեղեցկագոյնը: Ժամանակի յարաբերական հեռաւորութենէ մը ներքի՞ է, արդա՞ր է մտածել, որ Զարեհ Վեհափառի մահը եղաւ ի՞ր կեանքին պէս շքեղ, բացառիկ: Այնպէս՝ ինչպէս պէտք էր որ ըլլար վերջաբանը իրական ու ճշմարիտ այլ տրտում հեքիաթի մը...

Շատ տարիներ պիտի գան ու անցնին, իրենց հետ տանելով մեր տրտմութեանց բեռն ու ափսոսանքի շեշտերը: Մոռացութեան փոշին պիտի ծածկէ շատ բան: Բայց հետզհետէ առաւել պիտի պայծառանայ դիմագիծը Զարեհ Վեհափառին, ու պիտի բիւրեղանայ գեղեցիկ դրուագը Զարեհ Առաջինին: Եւ յաւէտ անմոռաց պիտի մնայ յիշատակը Զարեհ աննիւթական Վեհափառին:

Մ. Ե. Ա.

«Ո՛ՒՐ Է, ՄԱ՛Հ, ՅԱՂԹՈՒԹԻՒՆ ՔՈ ...»

Միգաս Թեյլօլեյան

Թէ ո՞վ պիտի գրէ, չեմ գիտեր: Սակայն կը հաւատամ թէ գրուած չէ տակաւին այն գիրքը, որ թէեւ Զարեհ Ա. ի անունով պիտի լեցուէր, անոր գործով պիտի յորդէր, բայց պիտի ըլլար ու մնար իր մահկանացու կեանքին ճամբով մեզի կտակուած մարդկայնական մտածումներու, բարոյատիպ ըմբռնումներու եւ անանձնական ապրումներու մատեան մը:

Մեզի պէս մարդ մըն ալ ան էր, անշուշտ. հոգեւորականի իր կոչումով՝ շատերէն մէկը. սակայն անոնցմէ չէր, որոնց համար կրնաս տեղ մը ճշտել, տեսակ կամ որակ որոշել մեր ընդհանուր իրականութեան մէջ: Կը թուէր որ ... սխալմամբ եկած էր այն իրականութեան՝ որուն «աշխարհ» անունը կուտանք մենք, եւ որ այնքա՛ն տեղայն, լարծուն, ունայն ու խաբուսիկ բան մըն է, մտնաւանդ մեր օրերուն ...

Նրազ ու երեւոյթ մըն էր աւելի, իր կորսուող, շօշափելի ըլլալէ խուսափող հուրթեամբ: Շու՛նչ էր աւելի՝ պարթեւական իր հասակին ու շուքին հետ տարօրինակ բայց բնական հակասութիւն մը կազմող բարոյական իր հուրթեամբ: — Իրմով կը լեցնէր շրջապատը, բայց ինք չկար կարծես: Ներկայ էր գրաւիչ իր արտաքինով, համակող ջերմութեամբ, թափանցող աչքերով ու վճիտ խօսքով. բայց բացակայ էր իբրեւ անձի մը՝ որ կ'ուզէ տեսնուիլ, իր ներկայութիւնը պարտադրել ջեզի:

Աւելի քան տասնըհինգ տարի իրեն հետ, իր կողքին ու իրմով, գործակից ու մտերիմ իրարու, համոզուած պէտք է ըլլայինք ի վերջոյ, որ մեզմէ աղէկ կամ մեզի նման մարդ մըն ալ ինք էր, հոգ չէ թէ իշխանի սքեմ ունենար վրան եւ վեհափառական շուքը պտրտցնէր իրեն հետ, վարդապետութեան օրերէն իսկ:

Ամէն պատճառ եւ իրաւունք տուած էր մեզի, որպէսզի «ես» ու «դուն» ըլլայինք իրարու հետ, մէկ կողմ ձգելիք պաշտօնական ու ցուրտ բառերը ու զոնէ մտերմախօսութիւններու ատեն անզրադառնայինք որ հեռաւոր ու անգին ակնկալութիւնն իսկ չունի ինքզինք բարձրագոյն ու վերնական դիրքերու վրայ տեսնելու: Բայց բա՛ն մը կը հոսէր իրմէ դէպի ջեզ, անշօշափելի եւ անգոյ բան մը՝ որ կ'ըսէր թէ «անձ» մը չէ ինք, «մէկը» չէ. երեւոյթ մըն է աւելի՝ քան առկայութիւն մը: Վերջապէս բան մը, գոր պէտք է դիտել, տեսնել, լսել, ՅԱՂԹԵ՛՛Լ: Զփորձե՛՛լ որ վար դայ իր տեղէն՝ ուր ինք չէ բարձրացած, — դուն դրած ես զայն այնտեղ, այդ բարձրութեան վրայ, հոգեիդ ձայնովը ...

Գրել Հոգեւորոյ Զարեհ Կաթողիկոսի կեանքի պատմութեան մասին, պիտի նշանակէր որոնել ու ճշդել թէ Հայը մինչեւ ուր կրնայ իջնել եւ մինչեւ ուր բարձրանալ, ուր սողալ եւ ուր սաւառնիլ. ո՛րքան ատել եւ ո՛րքան

(Շարունակութիւն էջ 6)

«ԶԱՐՄԱՆԱԼԻՒ Է...»

(Հատուած)

Պտղունց մը խունկ
Յիշատակին Անոր՝
Որուն դամբարանը
Պիտի չըլլայ գերեզման.
Պիտի մնայ վկայարան:

Զարմանալի՛ է...

Բացազանչեց հայ հաւատաւոր կին մը իր հոգիին մէջ զգացուող բայց մտքին մէջ չբացատրուող ապրում մը փոխադրելով շրթներուն: Ու մնացեալ բառերը բնական արտայայտութեամբ բայց զարմանքէն նուաճուած յուզականութեամբ քակուեցան շրթներէն:

«Ամէն անգամ որ Անթիլիաս գամ՝ քարմ ծաղիկ ու կիսավառ մոմ կը գտնեմ Վեհափառի շիրմին վրայ»:

«Զարմանալի՛ է...»

Կը կրկնեմ ես սա պահուն, որովհետեւ մինչեւ այս րոպէն չէի մտածած որ իսկապէս զարմանալի բան մը կար այն յաճախակիորէն պարզուող տեսարաններուն մէջ, որոնց վկան ըլլալը այնքան բնական էր դարձած վանարնակ վանականներու համար, երբ մեր աչքերը Դպրեվանքի պատուհաններէն կամ Վեհափառի մուտքի սանդուխներու կատարէն ու երբեմն բակի մէջ պարզ անկիւնէն կը հանդիպէին անձերու, որոնք ծաղիկ ու մոմ ի ձեռքին կ'անցնէին Մայր Տաճարի Աւագ դրան առջեւէն ու խաչ մը հանելէ ետք կ'ուղղուէին դէպի հողակոյտ-շիրմը անմոռանալի Վեհափառին՝ քաղցրածպիտ ու արիանուն Զարեհ Կաթողիկոսին: Քանի՛ ծունկեր սրբական ոյժէ մը քաշուած կարծես՝ խոնարհեցան ու համբուրեցին չորութիւն ու հնութիւն չճանչցող հողը իր շիրմին...: Որքա՛ն արցունք հոսեցաւ աչքերէ որոնց մէջ երբեք չաղտոեցան լուսապսակ դէմքն ու յաղթակազմ պատկերը ալ հողին հետ նոյնացած իր մարմինն...: Սիրտերուն մէջ վառօրէն կարմիր արիւնի պէս եռող սէրը որ օրէ օր նոր կաթիլներով կը հարստանայ եւ կ'ուռճանայ ի՞նչ լեզու գտնէր աւելի աղուոր ու սրտատաղորդ քան ծաղիկներու բոյրն ու մոմի կայծկլտուն բոցը անոնցմով հողին տակ ննջող ու դեռ մահը չճանչցող Վեհափառին պատմելու համար թէ իր միտքին լոյսը, իր սիրտին յոյզը եւ իր հոգւոյն յոյսը յաւերժական տեսիլքի մը յաճախանքով ներկայ են զինք ճանչցողներու միտքերուն, սիրտերուն եւ հոգիներուն մէջ: Հաղորդութեան աւելի վաւերական ու սրտազրու վիճակ կարելի չէ երեւակայել քան հողը պատուող եւ ոնկորներուն հասնող ու հպող հոգեկան այս աներեւոյթ թելէն քակուող մարդկային ապրումը:

Այնքան խոր, հարգատ ու մտերիմ էր Անոր բնականութիւնը մեր՝ վանականներու հոգեկան ներաշխարհին մէջ որ բնական կը գտնէինք բոլոր այն մարդկային արարքները որոնք իբրեւ սիրոյ, յարգանքի, հիացումի, պաշտանքի արտայայտութիւններ իր դամբարանը կը վերածէին վկայարանի, հանգստարանի մը չոր, անկենդան, անխօս ու անհաղորդ հանգամանքէն շատ վեր՝ ապրող ու ներշնչող յուշարձանի մը նուիրականութեամբ օժտելով այդ շիրմը:

***

«Ի միաշարժութեան վաղ քաջ ընդ առաւօտն» բարեպաշտ, հաւատաւոր ու անանդապահ կանայք անուշահոտ իւր եւ խունկ բերին իրենց վերջին յարգանքն ընծայելու իրենց Երկնաւոր Վարդապետին: Հայ ժողովրդի զաւակները սէրն ու հաւատարմութիւնը, յարգանքն ու պաշտամունքը, հիացումն ու նուիրումը ծաղիկի ու մոմի վերածած՝ ահա քանի՛ առաւօտներ, երեկոյներ եւ միջօրէներ եւ ի՛նչ յուզականութեամբ իրենց սիրտերը բուրավոր վերածած եկան «Ի գերեզման» Զարեհ Հայրապետի, աղօթեցին, խոնարհեցան, լացին ու անցան...: Զկայ աւելի սրտաուռ եւ առինքնող ու հոգեյոյզ յարգանք քան այս ինքնաբուս, պարզ, անբարբառ ու անսեթեւեթ մատուցումը սրտի ամենէն անկեղծ զգացումներուն:

Զարեհ Վեհափառ ապրեցաւ ու կ'ապրի իր կաթողիկոսութիւնը իր գերեզմանէն իսկ անդին: Իր հայրութիւնը՝ բարութեամբ օժուն, զգայնութեամբ բարախուն, հայկականութեամբ տոգորուն՝ կը թեւածէ հայ հաւատաւոր հոգիներու աշխարհին մէջ: Հոն է իրական, անխորտակելի, անկորնչելի գահը Կաթողիկոսական: Հոն է իսկական գաւազանը Հովուապետական: Հոն է ճշմարիտ կնիքը Հայրապետական:

Որհնուրը մ'ունի իր անունը: Որհնուրդանիչ չէ լոկ: Կ'ապրի ինք բայց ոչ որպէս սոսկ յիշատակ, անուն, արձանագրութիւն, հանգամանք, դիրք, աստիճան, տիրոջ, շքանշան — բաղլորն ալ որպէս ըլլալու անանձնական կերպեր — այլ որպէս անձ, որպէս ներշնչող հոգի, որուն հետ հաղորդակցութիւնը անձնական է, անմիջական, վառ ու գերերջանիկ:

***

Ու այս բոլոր միտքի եւ սիրտի առկայծումներէն ետք ալ կը փարատի զարմանքը հոգիին վրայ ճնշող: Ինչո՞ւ զարմանալ: Ինչպէ՞ս զարմանալ: Այսպիսի մարդուն ու այսպիսի անմեռ արժեքներու ընծայուած անդրշիրմեան յարգանքի անընդմէջ ու անվերջ ընթացքը ալ կը կորսնցնէ իր զարմացնելու ատակ ոյժը: Ու ես իրաւունք կուտամ ինծի ըսելու բարեպաշտ Հայրուհիին.
— «Ոչ, կը սխալիս, ԶԱՐՄԱՆԱԼԻՒ Զէ:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

18 Փետրուար, 1965
Անթիլիաս

OUTREACH

Bishop Mesrob Ashjian, Prelate
Armenian Editor:
Very Rev. Khajak Hagopian

OUTREACH (USPS 426-490) is published monthly by the Prelacy of the Armenian Apostolic Church of America, 138 East 39th Street, New York, New York 10016, (212) 689-7810. Unsolicited manuscript will be considered for publication; please include a stamped, self-addressed return envelope. We reserve the right to edit articles in order to conform to space limitations. Signed articles do not necessarily reflect the policy of the Armenian Apostolic Church of America. Send all correspondence to the above address to the attention of the Editor. Printed in the United States of America. Second class postage paid at New York, N.Y. 10016.

REQUIEM SERVICE

The Executive Council of the Armenian Prelacy has decided that on Sunday, February 20, 1983, all of its churches will celebrate the Divine Liturgy and Hokehankeed in memory of the late Catholicos Zareh I. We suggest to all of our Reverend Fathers that they dedicate that day's sermon to his memory, and that on this occasion, also re-examine the mission and services offered by the Great House of Cilicia.

May the eternal light always burn in the memory of Catholicos Zareh I.

Executive Council
Armenian Prelacy

The Archbishop of Canterbury, Dr. J. Fisher and Zareh I, in Antelias

TWENTIETH ANNIVERSARY OF THE PASSING OF CATHOLICOS ZAREH I OF THE GREAT HOUSE OF CILICIA

This forthcoming February 18, 1983 will mark the twentieth anniversary of the passing of one of our most loved and greatest clergymen of this century, Catholicos Zareh I of the Great House of Cilicia.

Catholicos Zareh I was born during the dark days of the Armenian Genocide, on February 14, 1915, in the city of Marash. He was christened Simon Payaslian. Like thousands of our brothers and sisters, he emigrated as refugees with his parents, on a black journey to Syria in 1922. After staying a period in Hama, Syria, he re-settled in Haleb (Aleppo), Syria, where he received his elementary education.

In 1930, the young Simon, having enrolled in his first year at the Cilician Catholicosate's Seminary, became one of the first who, with a spiritual impulsion, felt the call of his Fathers in his veins and an invitation from God to enter the Seminary.

Five years later, in 1935, he graduated from the Seminary's educational program. On July 16, 1935, separating himself from his contemporaries and classmates, he dedicated his life to celibacy, and received the Holy Anointment, being re-named Zareh Apegha, thus becoming the first graduate of the Cilician Seminary, dedicated to the service of his people and the Church.

From 1936 to 1938, he studied at the Free University of Brussels. Two years later, having returned to the Seminary, he was elected as the Vicar of the Diocese of Aleppo, in 1940, and as the Prelate of the same Diocese, in 1943.

For 13 years he served that great Diocese with incomparable dedication, bearing its ups and downs. Through his efforts, he architected the rise of his flock from their refugee status into becoming a proud and

comfortable citizenry.

In all of our minds is still etched the memory of those stormy days of 1952-1956, which blew through the Cilician Catholicosate and tried to destroy its very foundations.

However, the centuries-old See, because of its faithful and awake watchmen, and faithful followers thirsting for virtue and justice with an unbreakable will, was able to overcome all the difficulties with which it was faced. It once again had a worthy incumbent in the person of Zareh I, who was elected Catholicos of the Great House of Cilicia on February 20, 1956.

Yet, the renouancements of the Cilician See by the people, the unjustly created environment of the time, and the stormy winds shaking the Armenian Church all deeply wounded the great spirit of the unbarterable, dedicated, Zareh I, and he, on February 18, 1963, like a fulminating oak tree, prematurely fell, leaving in all of our souls a deep pain and longing for his kind spirit.

On this occasion, the Executive Council of the Armenian Prelacy has decided that on Sunday, February 20, 1983, all of its churches will celebrate the Divine Liturgy and "Hokehankeed" (Requiem Service) in memory of the late Catholicos Zareh I. We suggest to all of our Reverend Fathers that they dedicate that day's sermon to his memory, and that on this occasion, also re-examine the mission and services offered by the Great House of Cilicia.

May the eternal light always burn in the memory of Catholicos Zareh I.

Executive Council
Armenian Prelacy

12/28/82

ՊԱՏԳԱՄ

«Ժամանակին, երբ եկեղեցին տիրապետող դիրք ունէր ընկերութեան մէջ, երբ ուսումը, հարստութիւնը, իշխանութիւնը իր հակակշորին տակ էին, եկեղեցականները իրենք զիրենք կը պարտադրէին իրենց գիտութեամբ, դիրքով, սքեմով: Մեր եկեղեցույ կեանքին մէջ ալ նոյնն էր պարագան: Հայ եկեղեցականութեան ձեռքն էր ընդհանրապէս մտաւորական, մշակութային մեր կեանքը: Հայ եկեղեցիին կը պատկանէր մեծաւ մասամբ հարստութիւնը: Հայ եկեղեցականը ամենէն ազդեցիկ մարդն էր հայ ժողովուրդին մէջ: Ժամանակները փոխուեցան: Կեանքը փոխուեցաւ: Ուրախ եմ որ ես այդ փոփոխութեան անցքին վրայ գտնուեցայ: Հիմա եկեղեցականը ինքզինք կրնայ պարտադրել միայն իր նկարագրով:

«Դպրեվանքի առաքելութիւնն է այսօր հասցնել հոգեւորականութեան այնպիսի սերունդ մը որ ինքզինք պարտադրէ առաւելապէս իր նկարագրով: Գիտակից, լուրջ դիրքով եւ մաքուր կենցաղով պէտք է վարէք ձեր կեանքը: Դպրեվանքի հարագատ, վայել կեցուածք շինեցէք ձեր մէջ, որպէսզի վաղը ճշմարիտ հոգեւորականի նկարագրով պարտադրէք դուք ձեզ:

«Ծատ դժուարութիւններ ունեցանք, եւ տակաւին ունինք: Բայց մենք յաղթեցինք խոչընդոտներուն մեր հաւատքով եւ նուիրումով: Մենք հաւատք ունինք մեր գործի արդարութեան վրայ: Քննադատեցին, մեղադրեցին, դատաւարտեցին, պայքարեցան. մենք քար դրինք մեր լեզուներուն: Ահա, սակայն, դուք էք մեր խօսքը: Մենք կը բաւականանք Աստուծոյ առջեւ ըսելով. «ԾԱՌԱՅՔ ԱՆՊԻՏԱՆՔ ԵՄՔ, ԶՈՐ ԻՆՉ ՊԱՐՏՆ ԷՐ ԱՌՆԵԼ՝ ԱՐԱՐԱՔ»:

ԶԱՐԵՀ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Ջարեհ Ա. Կաթողիկոս իր օման օրը, 2 Սեպտ. 1956

Յառաջիկայ, Փետրուար 18, 1983-ը վախճանման 20-ամեակն է Կիլիկեան Աթոռի Երանաշնորհ Հայրապետներէն եւ դարուս ամենէն սիրուած եւ մեծ եկեղեցականներէն՝ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Ջարեհ Ա. Կաթողիկոսին:

Ջարեհ Ա. Վեհափառը, որ ծնած էր Մեծ Եղեռնի ցաւատանջ օրերուն՝ 1915 Փետրուար 14-ին, Կիլիկիոյ Մարաշ քաղաքին մէջ, մեր բազմահազար եղբայրներուն եւ քոյրերուն նման, իր ծնողքին հետ գաղթականի սեւ ճանապարհով կ'անցնէր 1922-ին եւ չըջան մը Սուրիոյ Համա քաղաքը մնալէ ետք կը հաստատուի, կրկին Սուրիոյ, Հալէպ քաղաքը, ուր կ'ստանայ իր նախակրթութիւնը:

1930-ին, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքի հաստատման առաջին տարին, պատանի Սիմոն Փայասլեանը, կ'ըլլայ առաջիններէն մէկը, որ հոգեկան մղումով մը, կ'զգայ իր երակներուն մէջ ցեղին կանչը եւ Աստուածային հրաւերը եւ կը մտնէ Դպրեվանք:

Հինգ տարիներ յետոյ, աւարտելով Դպրեվանքի կրթական շրջանը, 1935, Յունիս 16-ին, ան, անջատելով իր տարեկից երիտասարդներու եւ դասընկերներու հոյակն, իր կեանքը կ'ընծայաբերէ կուսակրօն քահանայութեան եւ Ս. Օծումը ստանալով Սիմոնը կը վերակոչուի Ջարեհ Աբեղայ, հանդիսանալով Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, իր ժողովուրդին եւ Հայց. Եկեղեցւոյ ծառայութեան նուիրաբերուած, ատոք հունձքերուն Անդրանիկը:

1936-38 տարիներուն, ան ուսանող է Պրիւքսելի համալսարանէն ներս: Իր Մայրավանք վերադարձէն տարի մը ետք՝ 1940-ին կ'ընտրուի Բերիոյ Թեմի Առաջնորդական տեղապահ, իսկ 1943-ին՝ Առաջնորդ նոյն Թեմին:

13 երկար տարիներ, ան անզուգական նուիրումով կը ծառայէ մեր

այդ մեծ Թեմին, կ'ապրի անոր վերիվայրումները, ու կը տեսնէ, կը դարձնէ իր հօտին գաղթականի խրճիթներէն բարձրացումը հպարտ եւ բարօր քաղաքացիութեան:

Բոլորիս մտքին մէջ, տակաւին կ'արձագանգեն այն փոթորկաշունչ հովերը, որոնք 1952-էն մինչեւ 1956, փչեցին Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան չորս դին ու փորձեցին ցնցել անոր հիմերը:

Սակայն Կիլիկեան դարաւոր ու պատմական աթոռին հաւատարիմ եւ արթուն պահակներուն եւ անոր առաքելութեան ծարաւ հաւատաւոր ժողովուրդին անձկելի կամքով, Կիլիկեան Սուրբ Աթոռը, ունեցաւ արժանընտիր գահակալը, յանձին՝ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Ջարեհ Ա. ի, որ Կաթողիկոս կ'ընտրուէր 1956, Փետրուար 20-ին:

Սակայն, Կիլիկեան Աթոռին եւ, յատկապէս, իր անուան շուրջ անարդարօրէն ստեղծուած մթնոլորտը, ուրացումներն ու Հայց. Եկեղեցին ցնցող փոթորիկները խորապէս խոցեցին անսակարկ նուիրեալի իր մեծ հոգին եւ ան, 1963, Փետրուար 18-ին, շանթահար կաղնիի մը նման, վաղահասօրէն ինկաւ իր առաքելութեան ուղիին վրայ, բոլորիս հոգիներուն մէջ ձգելով կոտորացող մը եւ կարօտը իր բարի հոգիին:

Այս առթիւ, Թեմիս Ազգ. Վարչութիւնը որոշեց յառաջիկայ Փետրուար 20-ին, Կիրակի օր, յաւարտ Սուրբ եւ Անմահ Պատարագի հանդիսաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել Թեմիս բոլոր Եկեղեցիներուն մէջ: Կը թելադրենք մեր Արժանապատիւ Քահանայ Ջարեհուն, որ իրենց օրուան քարոզը յատկացնեն Երանաշնորհ Հայրապետի յիշատակին, եւ այս առթիւ վեր առնեն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան առաքելութիւնն ու մատուցած ծառայութիւնները:

Լոյս մշտնջենի Ջարեհ Ա. Սքանչելի Հայրապետի Յիշատակին:

ENCYCLICAL OF HIS HOLINESS CATHOLICOS VASKEN I ON THE OCCASION OF THE FIRST ANNIVERSARY OF THE DEATH OF HIS HOLINESS CATHOLICOS ZAREH I

VASKEN, THE SERVANT OF JESUS CHRIST, AND THE INFINITE AND UNATTAINABLE WILL OF GOD AND ELECTED BY THE NATION, OF ALL ARMENIANS AND SUPREME PATRIARCH OF THE APOSTOLIC MOTHER CHURCH OF ETCHMIADZIN.

TO HIS HOLINESS CATHOLICOS KHOREN I OF THE GREAT HOUSE OF CILICIA, ANTELIAS.
GREETINGS OF LOVE IN CHRIST.

Today, as Your Holiness and the Brotherhood of your Order and your people honor the memory of the departed Catholicos, His Holiness Zareh I, we share your grief and join in your prayers with a fraternal spirit.

The premature, tragic death of Our Beloved Brother Zareh, indeed caused us great pain as well, as one sad day, seven years ago, we embraced and took our leave of one another, in hope that we would greet each other again, on some happy day in the future. How often and how fondly, we yearned for that joyous day, which was unfortunately delayed and the dear, departed Holy Father went to His final rest, saddened and disappointed.

Today, it is up to us then, to pray that the Lord will keep the soul of the departed Holy Father in his infinite peace and to keep His good and merciful soul always holy and bright; a soul who so loved His Mother Church and Her entire People; a soul who suffered its pain in silence and who expired without a whisper, to exclaim to Armenians everywhere, "Love one another."

At this time, Our prayers contain the bright hope and faith that His Holiness' living and vivid soul, shall now be shared equally by us all, as a manifestation of love, unity and peace.

Let all those who serve our Holy Alters and all who are counted among the children of our nation, pledge once again, in the gracious memory of His Holiness, to preserve as one harmonious entity, the Holy Mother Church of Armenia; and of all her people.

We extend greetings and divine blessings to the honored memory of the dearly, departed Catholicos, Zareh I, from the Mother Throne of Holy Etchmiadzin and of the Armenian fatherland.

May God the Father, keep our Christ-created Church steadfast; and her faithful people, forever vital and productive, unified and indivisible.

On Sunday, 16 February, in the Cathedral of Holy Etchmiadzin, we shall preside at an official memorial service, commemorating the first anniversary of the simultaneous away of the Beloved Catholicos We have directed all our Churches to hold simultaneous memorial services throughout our Dioceses.

Yours prayerfully and fraternally,
Vasken I
Patriarch and Catholicos of All Armenians

Encyclical Issued 3 February, 1964 Year of Our Lord
According to Armenian reckoning 1413
Monastery of Holy Etchmiadzin
No. 473

ՀԱՅՈՑ ԱՇԽԱՐՀ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ջառանգանքից ազատուելով եւ հալեացքս զընգուն Լեռներն էի եւ շափշփում իմ Հայաստան երկրում, Նայում էի վիհերն ի վար սարսափներից բացուած Նախնիներիս հազարամեայ արձագանգով լցուած:

Ամէն լերան գլխին՝ մի գիւղ, գիւղի գլխին կանթեղ. Ժայռերից կախ զանգակներ են հայոց գիւղերն այնտեղ. Դողանչում են վիհերն ի վար, երկինքն ի վեր թոչնում եւ հողմապետ ու հողմավար երազներն են ճշում:

Ա՛խ, հիմա էլ ձայնն այդ զուլալ սրտիս մէջ է լցում եւ ամէն մի հնչիւնի հետ կարօտներ են խոցում. Հայոց Աշխարհ, Եկեղեցի՝ գմբէթներով բազում, Ջանգեղոյ սուրբ դողանջիւնով պատարագդ են ասում:

ՌԱԶՄԻԿ ԴԱՌՈՅՅԱՆ

Pilgrimage to Dzidzernagapert

**A Lifetime Experience
Join the People of Yerevan...**

...in their ascent to the Martyr's Memorial at the top of the Dzidzernagapert Hill.

Seven-Day Trip

5 nights in Yerevan - 2 nights in Moscow

— Also —

Excursions to Etchmiadzin, Garni & Kevghart

**Depart—New York, JFK, April 18, 1983, Lufthansa Airlines
Return—New York JFK, April 26, 1983, Lufthansa Airlines**

LIMITED SPACE AVAILABLE—First come, first served!

Rate per person: Twin, \$1,150; Single, \$1,250

There is a \$100 non-refundable deposit.

For more information, please call or write the Armenian Prelacy at 212/689-7810, 138 East 39th Street, New York, N.Y. 10016

- Deposits must be received no later than February 28, 1983 -

ԶԱՐԵՀ ՎԵՀԱՓՈՒ

(Շարունակութիւն էջ 4-էն)

խօսում»:

— Է, ասկէ աւելի մեծ անարգանք:

— Ճիշտ է: Հապա վերջին տեսարանը:

— Մարուսթ, կը խնդրեմ, այդ վերջին տեսարանի՝ վերջին մասը անգամն ալ ըսէ:

— Հայկական, ես մի օր պատահեցի մի փաթեթոցաւոր թուրքի, որ հայտնում էր մեր պետութեանը, իսկ ես բռնեցի այդ փաթեթոցաւոր թղպատուած շան անա այսպէս սպանեցի՝ աճա այսպէս:

— Շէքսպիրը ողջ ըլլար պիտի երթայի իր ձեռքը համբուրէի...

— Սրբազան, Շէքսպիրի գրուածքներում յաճախ պատահում էք թուրքերի մասին թունալից եւ անարգական խօսքերի:

— Հաւանաբար Շէքսպիրի մայրը հայ է եղել — ասաց դոկտոր Ղազարեանը:

— Ատիկա արդէն ձեր մասնագիտութեան կը պատկանի — ասաց Սրբազանը դոկտորին:

Չգիտեմ թէ ի՞նչ կար այդ մեծ հոգեւորականին մէջ, որ ես այնքան սիրով եւ խոր յարգանքով կապուեցի նրան:

Հետագային, երբ Հայկական տոնեցին իմ բեմական գործունէութեան 30-ամեակը, հովանաւորողը Սրբազանն էր եւ որ մի հոյակապ ճառ խօսեց իմ մասին: Շատ ցաւում եմ, որ այդ ճառը իր ժամանակին չվերցրի Սրբազանից:

Եղաւ մի ժամանակ, որ Հայկական մեծ եռ ու զեռ էր տիրում: Իմ ներկայացումները, Շաւարշ Միսակեանի եւ Օշականի դասախօսութիւնները: Շաւարշը եկել էր Փարիզից, իսկ Յակոբ Օշականը Երուսաղէմից, գլխին դրած Երուսաղէմի վանքի դիմաց մի փոքրիկ նպարավաճառի խանութ ունեցող, մեր լաւ ընկերներից Տասնպետեանի պարսկական փափախը, որ ես օգտագործեցի, երբ խաղացի Բաֆֆիի «Նաչագողները»: Միսակեանին վաղուց ծանօթ էի եւ

մտերիմ, իսկ Յակոբ Օշականին ծանօթացել ու բարեկամացել էի, երբ 1938-ին գնացել էի Պաղատին՝ որպէս Մայիս 28-ի «Ճառագիտ» եւ միեւնոյն ժամանակ էլ մի քանի ներկայացումներ տուի:

Ամէն օր լեցում էինք «Արեւելք»-ի խմբագրատուն: Բոլորս էլ դարձել էինք բարձրախօսներ, որովհետեւ Շաւարշը լաւ չէր լսում: Յետոյ այնտեղից դուրս ելինք գալիս, Շաւարշ, Օշական եւ ես ու զնում Սրբազանի մօտ սուրճ խմելու:

Մի անգամ, երբ նոյն կազմով այցելեցինք Սրբազանին, նա մինակ էր, բայց շատ մեծ տրամադրութեան մէջ էր:

— Լաւ որ եկաք — ասաց Սրբազանը: Ուրախ լուր մը պիտի տամ: Գաղտնի պահած էի, մինչեւ որ դրական պատասխան ստանայի: Դուք գիտէ՞ք որ արաբ մեծ բանաստեղծի Աբու Էլ ալա Մահարիի դամբարանը, այստեղից երկու ժամ հեռու մի գիւղաքաղաքի մէջ կը գտնուի՞:

— Իրա՞ն կ'ըսէք — ասաց Օշականը:

— Այո՛ — պատասխանեց Սրբազանը — Ես դիմած էի այնտեղի գաւառապետին եւ յայտնել թէ կ'ուզէիք գալ եւ մեր յարգանքի տուրքը տալ մեծ բանաստեղծին, որին լաւ լաւ ծանօթ է մեր ժողովուրդը, որովհետեւ մեր նշանաւոր բանաստեղծներէն մէկը՝ Աւետիք Իսահակեանը մի հրաշալի պօծ գրած է անոր մասին: Դիմումս սիրով ընդունուած է: Եկող Կերակի ու խտի պիտի երթանք: Գիշերը մեկնողներու ցանկը կազմեցինք: Կիրակի առաւօտեան կը մեկնինք: Հաւանաբար 50-60 հոգի պիտի ըլլանք: Տանուտէրը մեզ պիտի հիւրասիրէ, յետոյ թափորով եւ ծաղիկներով կ'երթանք դէպի դամբարանը: Ես պիտի խօսիմ, հաւանաբար նաեւ ուրիշներ արաբերէն եւ հայերէն, իսկ դու Մարուսթ, պիտի գոց սորվիս Իսահակեանի Աբու Էլ ալա Մահարիի պօէմը:

— Սրբազան, շատ դժուար է 4

օրուան մէջ այդ հսկայ պօէմը անգիր սովորելը: Յետոյ գիրքն ալ չունիմ:

— Ես հիմա գիրքը կուտամ — ասաց Սրբազանը եւ մօտենալով դարակին դուրս բերեց գիրքը:

— Ես ժամանակին շատ էի արտասանել եւ ամբողջութեամբ գոց գիտէի: Մի ակնարկ նետեցի գրքին ու սկսեցի մեղմ կերպով արտասանել:

Սրբազանը, մի բարի ժպիտ դէմքին, ժպտալով ասաց:

— Մարուսթ, այս ի՞նչ անակնկալ էր որ ըրիր: Հապա ինչու՞ նախապէս չսիր, որ գիտէիր:

— Դերասաններուն հետ գլուխ ելլալը շատ դժուար է — ասաց Օշականը:

Յաջող Կիրակի մի մեծ խմբով, ինքնաշարժերով գացինք այդ գիւղը, ափսոս անունը մոռացել եմ: Գիւղապետ եւ գիւղացիները մեզ մեծ յարգանքով ու սիրով ընդունեցին: Մի հրաշալի սեղան էր պատրաստուած: Արաբական կերակուրներ եւ 5 հատ ոչխար թոնրի մէջ կարմրացրած: Խմիչք չկար: Առատ էր մածոնալուրը (թան):

Ճաշից հետո գնացինք դէպի դամբարանը: Մի քանի պատանիներ առջեւից տանում էին ծաղիկները, յետոյ գալիս էր Սրբազանը եւ ապա մենք: Մօտաւորապէս երկու ժամ տեւեց հանդիսութիւնը: Խօսեցին: Արտասանեցին: Սրբազանին հարցրին թէ ես ի՞նչ խօսեցի: Նա նրանց բացատրում էր:

— Միթէ Հայերը ծանօթ են մեր արաբական գրականութեան:

— Ոչ ամբողջութեամբ, բայց Ապու Ալա Մահարիի մասին ամէն մի գրագէտ հայ գիտէ:

Երեկոյեան վերադարձանք դէպի Հայկա: Ճանապարհին մեր օթոններից մէկը արկած ունեցաւ, բարեբախտաբար, քիչ վնասով ազատուեցանք:

Ամէն շաբաթ երեկոյները, Սրբազանը մի քանի մեր ընկերներով գալիս էր մեր բնակարանը: Սրբազանը շատ էր սիրում կնոջս պատրաստած կովկասեան «Մէզէն-բլը»:

մոռցած ըլլալու չես, որ վաղը երեկոյեան ձեզի ենք, Շաւարշն ու Օշականն ալ մեզ հետ կ'ըլլան:

Եկան: Կերանք, խմեցինք, կատակներ անպակաս: Շաւարշն ու Օշականը վէճի բռնուեցան, չգիտեմ ինչի համար էր, մենք Շաւարշի կողմը բռնեցինք: Օշականը բարկացաւ եւ յետոյ սկսեց ծիծաղել ու դառնալով բոլորիս ասաց:

— Յիմարներու վոճմակ ...

— Ե՞ս ալ մէջը — ասաց Սրբազանը:

— Դուն ալ անոնց առաջնորդը:

Բոլորս ծիծաղեցինք:

Անցաւ մի քանի օր: Որոշել էինք գնալ Եփրատին այցելութիւն տալ: Դա Շաւարշի մեծ ցանկութիւնն էր: Դարձեալ հաւաքուած էինք «Արեւելք»-ի խմբագրատունը, խօսում, ծիծաղում, ամենից շատ Օշականն էր խօսում, զուարթ տրամադրութեան մէջ էր:

Երեկոյեան ժամը եօթին ցրուեցինք:

Տուն եկայ, կինս եւ երեխաներս սպասում էին ինձի: Նոր էինք նստել ընթրելու, երբ դուռը ծեծեցին: Աղջիկս գնաց դուռը բանալու եւ վերադառնալով ասաց:

— Պապա, մի հատ Սուլթան Համիտի պէս մարդ քեզ է ուղղում:

— Սուլթան Համիտ:

— Պապա, այդ մարդը հազնուած է այնպէս, ինչպէս դու հագել էիր, երբ Սուլթան Համիտ խաղացիր:

Ես մօտեցայ դրան: Սրբազանի Շաթիրն էր: (1)

— Ի՞նչ կայ հարցրի Շաթիրին:

— Սրբազան հայրը ըսաւ. — Գնա պարոն Մարութեանին կանչէ:

Գլխարկս վերցրի ու միասին դուրս ելանք:

— Խէր է, ի՞նչ կայ, Սրբազանը այս

(1) Կաւազ. Հին ժամանակներ առաջնորդարաններ դռնապահներ ունէին, որոնց հազուատուր ոսկեգուն եւ արծաթագուն թելերով էր հիւսուած: Այդ ձեւը դեռ Հայկական պահպանուած էր:

(Շարունակութիւն էջ 7)

FEAR NOT LITTLE FLOCK

On February 20, 1956, a brilliant morn came to the darkened horizon of the Armenian Church... the bells of the Cathedral of the Holy See gaily tolled, and the black veil was removed from the throne of the Holy See. The Armenian people were jubilant ... His Grace Bishop Zareh had been elected Catholicos ... And thus spoke the newly elected Catholicos:

You have placed upon my shoulders a most heavy duty, perhaps the heaviest in the world. While others possess worldly and coercive powers, you have given me only one kind of power, over this patriarchal See of the Armenian Church — spiritual power, and only one weapon — the Holy Bible. With the deep faith that we have inherited from our ancestors, we should believe that beyond the transitory powers and values there exist the moral values and the Holy Bible which are more basic, sublime, and eternal.

We encountered difficulties. We still have difficulties, and indeed, we will have them in the future. The source and nature of these difficulties are known to all. I have a sole plea to make to the present Electoral Assembly and to the representatives of the press. I plead with you to regard this historic event with utmost consciousness and thoughtfulness. YOU SHOULD KNOW THAT IN THIS ELECTION THERE IS NO VICTOR OR LOSER. LET US ALL BE HOPE AND WISH THAT IN THE PRESENT ELECTION THE VICTOR WILL BE THE ARMENIAN CHURCH, THE HOLY BIBLE AND OUR CHRISTIAN LIFE.

You know our situation, I expressly ask you to help me and pray for me, because I am in need of your prayers and through your prayers, God's encouragement, strength and communion.

I address my heartfelt greetings to the preferred See of Etchmiadzin and to its most worthy Catholicos. Vasken I, in the firm conviction that the preferred Mother See and our Cilician See are co-workers in the service of the Armenian people and the Holy Bible. Our ties with Etchmiadzin will remain inseparable, as they had been in the days of our previous Patriarchs. Our ties will be indissoluble despite those who wish to loosen them. Indeed, we are resolved to preserve our ties, unshaken and immovable, since only through these ties will it be possible for us to perpetuate and keep intact our national and religious character.

***

On Sunday, February 26, 1956, the Sunday of the Prodigal Son, the newly elected Catholicos delivered his first sermon calling for unity and service:

This See, dear people, awaits the return of its beloved sons and says to all we have nothing to offer you, neither offerings, nor sacrifices, but all may rest assured that this Patriarchal See of our Church has offered itself as a sacrifice to the Armenian people and to the Armenian Apostolic Church.

This See has indiscriminately served and will continue to serve all. We have no rings to offer. However, we will offer and are ready to sacrifice our heart and soul and all the good that we have inherited from our forefathers. And we shall fulfill the expectations of our people.

Let this day be one of divine calling, for us to realize that unless peace reigns in our hearts and our hearts are converted to God, peace will not exist in this world. Furthermore, we should realize that peace will not exist in our Church if we are not converted to God.

This Church and this See consider their prime duty to say to their people: both our and your salvations depend on our spiritual and continuous conversion to God.

I believe with all sincerity and I am sure you do also, that the Armenian Church and our strong faith and trust in the Almighty and our will to accept Him, are our only basis for salvation.

(Continued on page 6)

COMMUNIQUE

It is with great joy that we announce to our faithful that His Holiness Karekin II Co-Adjutor Catholicos of the Holy See of Cilicia has accepted the invitation of the Prelacy of the Armenian Apostolic Church of America to grace our Diocese with a Pontifical visit.

His Holiness will arrive in New York City on Thursday, June 2nd and after visiting the Armenian Churches and communities of the Eastern U.S. and Canada, he will head the delegation of the Catholicosate of Cilicia to the Sixth World Assembly of the World Council of Churches, which will be held from July 24th to August 10th, 1983 in Vancouver, British Columbia.

We warmly greet this Pontifical visit of His Holiness Karekin II Co-Adjutor Catholicos, and are confident that it will provide experiences that will involve our faithful to rally around the Prelacy and express their love and affection to the person of His Holiness and through him to the venerable See of the Catholicosate of Cilicia. Let this visit bring with it a lasting gift to be treasured up, savored and remembered.

PRELACY SECRETARIAT

January 4, 1983

ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆ

Այսու անհուն ուրախութեամբ կը ծանուցանենք մեր ժողովուրդին, որ, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Աթոռակից Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, ընդառաջելով Թեմիս Ազգային Իշխանութեանց հրաւերին, հանդերձեալ է Հայրապետական այցելութիւն մը շնորհել Թեմիս Եկեղեցիներուն եւ համայնքներուն:

Վեհափառ Հայրապետը Նիւ Եորք պիտի ժամանէ յառաջիկայ Յունիսի 2-ին, եւ, Միացեալ Նահանգներու Արեւելեան Շրջանի եւ Գանատայի համայնքներուն այցելելէ յետոյ, 24 Յուլիսէն 10 Օգոստոս 1983, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան պատուիրակութեան հետ միասին, մասնակցի Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի վեցերորդ համաժողովին, Վանքուլըրի մէջ, Պրիթիշ Գոլոմպիա:

Սրտագին բարի գալուստ Վեհափառ Հայրապետին: Ղևտահ ենք, որ մեր սիրեցեալ ժողովուրդը խանդավառութեամբ պիտի ողջունէ Նորին Սուրբ Օծուցիւնը եւ իր յարակէքը մատուցանէ իրեն, ու իր անձին մէջէն՝ Ենտրհալիներու գահին:

Գիւան Ազգային Առաջնորդարանի

1-4-1983
Նիւ Եորք

PAREGENTAN WEEKEND '83 SHERATON BOXBORO, MASS.

FEAR NOT LITTLE FLOCK

(Continued from page 5)

Sunday, March 18, 1956, the Day of Pilgrimage to the Holy See: This traditional day of spiritual jubilation and pilgrimage was transformed to one of sadness and tears, because unholy hands had stolen the holy relics of the Holy See, including the relic of the Right Hand of St. Gregory the Illuminator. The Celebrant was the elected Holiness and his words came to comfort the troubled hearts of the faithful ...

Indissoluble and imperishable are these people and this Church, because they are joined together with sweat, tears and blood. This Church will remain indestructible and eternal, despite all external assaults and internal desertions, because IT IS IMPOSSIBLE TO EXTINGUISH THE DIVINE LIGHT WITH HUMAN BREATH and because the Illuminator's Lamp forever keeps vigil in the top of Mount Arakadz and prompts us to repeat 'The Lord is my light and my salvation; whom shall I fear? The Lord is the strength of my life, of whom shall I be afraid?'

The vigilant guardian of our Church, St. Illuminator, stands guard over our people's faith, and I am sure that God has heard and will hear my — His servant — pleas and prayers to PRESERVE THIS CHURCH FOR THE MEMORY OF OUR MILLIONS OF MARTYRS AND FOR HIS GLORY.

***

Seven months later, on September 2, 1956 the bells of the Cathedral, once again were tolling, thus raising the supplications of the Armenian faithful to the Almighty, so that He would bestow His heavenly grace upon the Catholics through the consecration by the Holy Muron. God heard His people's pleas and the newly consecrated Catholics spoke to his people and to God:

O, thou omniscient God, thou, who knowest the deepest secrets of our hearts and understand our weaknesses, give me strength, patience and ability so that I will be able to unflinchingly fulfill this ministry which the nation has bestowed upon me in difficult circumstances — circumstances which are difficult to overcome by human endeavor.

O Lord, my first prayer is unto you. Hold my hand and guide me in the path of righteousness, so that in turn I will be able to lead the children of the Armenian Apostolic Church. O Master, shower thy divine wisdom and peace in the hearts and souls of each one of us, so that we may live and be worthy while in this world, to thy kingdom and everlasting life.

Without thy strength, wisdom, and patience, it is difficult to realize our mission in the present circumstances. You know our condition — the present and the future. On this day I surrender my humble self and my people, one of the choicest of all peoples, to thy care and protection.

My second message is unto you, children of the Armenian Apostolic Church — you, who are linked by a common destiny. On this solemn occasion after surrendering you and myself to Almighty God, my wish is that you love and understand each other. Children of the Armenian Church, you who were confirmed by the same Holy Muron, love one another because without Christian concepts and deeds, our experiences, our wanting, our life is painful, and our future dark.

The Christian and human conception of life is based upon love. Therefore, love one another for the sake of our martyrs of faith and Holy Fathers of our Church.

***

The first anniversary of the election of His Holiness, March 3, 1957 at the Church of St. Nishan of Beirut ...

On this day, we express our gratitude to God, for all that we witnessed, heard, and saw during the past year. As we celebrate this Holy Mass, in this Holy Sanctuary, WE ASSUME THE TOTALITY OF OUR PEOPLE AND THE UNITY OF THE HOLY ARMENIAN APOSTOLIC CHURCH. And after considering the events and the facts, and the experience gained by these in the past year, our heartfelt prayers and supplication, Lord, open the eyes of all our people. Let, our eyes be opened ... if we fail to see the truth, if we transgress the laws, if we reject our tradition and oppose our national and religious interests, and finally if we ignore our sacred heritage, Lord open our eyes and make us see the truth.

Nevertheless, if there are misunderstandings among one beloved section of our people, and if there exist partisan expectations, we should realize that we are all humans and are subject to failings. Therefore, O Lord, we beseech thee to grant them clarity of wisdom. Let them see the reality. Let them see the divine light and the truth.

«ՈՒՐ Է, ՄԱ՛Հ, ՅԱՂԹՈՒԹԻՒՆ ԶՈ՛»

(Մարտնակութիւն էջ 1-էն)

սիրելի ուրջան չարանալ ու վատանալ եւ ուրջան ազնուանալ ու քաջանալ, — Օրհնէ՛ք ցրուել եւ նզովք իմանալ, սէ՛ր քարոզել ու թշնամանք գտնել. ապրիլ սուրբի մը պէս:

Ո՞վ պիտի գրէ կեանքի իր գիրքը, չենք գիտեր: Բայց թէ շա՛տ բան կայ արժանի «գրող յիշատակի», ոչ ոք տարակոյսի կ'ենթարկէ՝ եթէ ապրած է իրեն հետ, իր օրերուն:

Լուսանցքի վրայ եւ «ի միջի այլոց» ներկայութեան կանչուելիք անուն մը չէր Հոգեւոյս Կաթողիկոսը: Իր եօթ տարիներու կեանքն ու գործը՝ Հայ-Եկեղեցիի Սոսյ Կաթողիկոսութեան անմիջական պատմութեան մէջ, հայրապետի եւ մահկանացու հոգեւորականի պարունակէն դուրս կը բերեն զինք: Չարեհ Ա. ի անձը չէ որ տիպ ու տառ պիտի դառնայ իր անունով յօրինուած վկայարանի մը մէջ, այլ եօթնամեայ յայտնի եւ թաքուն իրադարձութիւններու դրուագ մը՝ որ, ինչքան ալ սեւ երիզով ու գէշ գործերով կ'մտնէր առած ըլլայ, խորքին մէջ պիտի համարէր հայ եկեղեցականութեան բարոյական վարկը փրկագործող ազգային եւ հոգեւոր ապրումներ, քրիստոնէական անխաթար իմացումներ ու յաւէ՛տ տգեղունող յատկորոշութիւնները հայ հոգեւորականի աւանդական

տիպարին:

Չգիտցաւ ճկիլ, շողմել, քծնիլ: Անձնական համակրութիւնները, հանգամանքները եւ փայլուն գիրքը դեր չէին կրնար խաղալ իր համոզումներուն, օրէնքի, կարգապահական ըմբռնումներուն եւ աւանդութեանց վրայ: Չէր գիտեր վար նայիլ, չտեսնել ու չիմանալ կեղծել, համակերպիլ վատութեանց, ծամծմել բառերը կամ շարք խառնել իր խօսքին՝ եթէ հարկ էր ըսել ճշմարտութիւնները, խարանել դաւն ու նենգութիւնը սուտն ու կեղծը ...

Այդպէս մնաց մինչեւ վերջին շունչ: Չվարանցաւ ամէն առիթով ընդգծել թէ իր «կողմը» ... Աստուծոյ՝ կողմն է միայն:

— «Եթէ Աստուած ի մեր կոյս է, ո՞վ իցէ մեզ հակառակ»: Կեանքի ու Գործի հանգանակ մը եղաւ առաքելական այս խօսքը՝ իրեն համար: Բարոյական իր բոլոր ըմբռնումները այս առանցքին շուրջ մնացին եւ «սրբութիւններու համար մեռնելու» իր ուխտը խօսք չմնաց, ո՛չ ալ չըթնանքի տուրք:

Անփշրելի ազամանդ էր, պայծառ ու անարատ: Ազնիւ եւ ամբակուտ: Կը շողար, բայց անթափանց էր ճշմարտութեան:

1949 ... Կաթողիկոս չէր տակաւին: Ո՛չ «տագնապ» ու հաշիւներ կային Աթոռին շուրջ, ո՛չ ալ պայքար՝ ի պաշտպանութեան անպաշտպանելի տեսակէտներու: Կա՛ր սակայն Հայց-Եկեղեցին եւ հայ եկեղեցականու-

թիւնը իրեն «Տրովադայի Ձի» օգտագործելու վարքագիծը, ու մարդիկ՝ հոս ու հոն, աշխարհական թէ հոգեւորական, որոնք ենթակայութեան մէջ ... փափկանկատութիւն եւ հանդիսակատարութիւն կը փնտռէին: — Կը խուսափէինք անուններէ, հասցէներէ, հանգամանք ու դիրք յիշատակելու հարկէն, սակայն կ'ուզէինք նկատել տալ թէ նուստ ու ծառայակամ կրաւորականութեան երեւոյթը, այդ օրերուն, հոգեկան խռովքի մը մատնած էր Հայկազի ու Բերիոյ թեմին Հայոց առաջնորդը:

Պատմական մնալու սահմանուած ոգեւունչ ճառով մը, գոր կրնանք դարձակէտ նկատել ազգային — Եկեղեցական մեր կեանքի ժամանակակից տարեգրութեանց մէջ, Հոգեւոյս Չարեհ եպիսկոպոս փառքը կը հիւսէր հայ ժողովուրդի եւ Հայց-Եկեղեցւոյ, կը մերժէր հլու-հպատակութեան ամէն տրամադրութիւն, գիտակից հայ հոգեւորականութեան մօտ ու շեշտելով արթնութեան, բարոյական եւ հոգեւոր արժէքներու հաւաքական պաշտպանութեան անհրաժեշտութիւնը, կ'եզրափակէր:

— «... Հազարաւորներ սպանուած են մեր պատուի պաշտպանութեան համար — արիւնը գետերու պէս հոսած է. մեր հողերը պարարտացած են մեր դիակներով: Չարեհ են մեզ գիրքապէս ընկնած ու փնացուցած են մեզ, բայց չեն յաջողած, պիտի յաջողին, չեն կրնար յաջողիլ ստրկացնել մեր հոգին:

«... Չարեհ եպիսկոպոսներ կրնան մեռնիլ, բայց ինձի պիտի յաջորդեն նո՛ր Չարեհ եպիսկոպոսներ: Ինձի պիտի յաջորդէ երիտասարդ սերունդ մը: Անոնք ալ իրենց արիւնը պիտի թափեն: Եւ սակայն, կա՛մք ու պիտի մնանք իրեն ժողովուրդ, իրեն Հա՛յ եւ տղամարդ:

«Երբէք յուսահատ եւ յուսակտուր չըլլանք: Յուսահատութիւնը հայկական առաքիւնութիւնն է: Թերութիւն մըն է, եւ հայ ժողովուրդը յուսահատ եղած չէ երբէք: — Ա՛յս է փափաքս, խնդրանքս եւ յորդորս: Չապաքա՛նք. եղէք հաւատարիմ հետեւորդներ մեր պատմութեան, աւանդութեանց եւ ապագային: Ո՛րք ըլլաք: Աստուած պահէ բոլորս:

Չներեցին իրեն՝ այս անկեղծութիւնը:

1956-ի համասփիւռքեան տագնապը, այսպէ՛ս կոչուած «կաթողիկոսական պայքարը» փնտռեցէ՛ք վրիժառական այն արարին մէջ, որ բնադրուեցաւ հոգեւոյս Գարեգին Ա. Հայրապետի (Յովսէփեանց) յաջորդին ընտրութեան առիթով:

Արա՛ր՝ որուն ներքին ծալքերուն եւ հետեւութիւններուն լաւատեղեակ է այս սողորը ստորագրողը, փաստական բոլոր տուեալներով:

Նահատակութիւն մը եղաւ իր կեանքը: — Մեռա՛ւ, որպէսզի սորվեցնէ ապրողներուն թէ մահուան մէջ ալ քաջութիւն կայ եւ «կեանք» ըսուածը Մահուան համար քննութիւն տալու պատրաստութիւն մըն է:

Մեռա՛ւ, որպէսզի իր կեանքով սերունք մեզի տրուած քառասուն կամ ութսուն տարիներու արժէքը եւ ջանանք ըմբռնել թէ վախճան ու չբացուած չկայ «անզարձ մեկնողին» համար, եթէ ան գիտակից է բարոյական իմացումներով ու սրտին ամէնօրեայ զարկովը նոյնանալ «մնացողներուն» հետ:

Մեռա՛ւ, գիտակցելով միշտ թէ աւելի մեծ ու արժէքաւոր բան չի կրնար տալ մարդը, ինքն իրեն՝ քան մահուան գնով պաշտպանութիւնը մարդկայնական իրաւունքներու եւ իր ազգային սրբութեանց: Մեռա՛ւ, ծառայութեան եւ առաքելութեան պարանգարած զրկանքներուն, հալածանքին եւ շարժանքի կուրծք բանալով, շեշտակի նայելով անբարոյացած կեանքի աչքերուն եւ ճակատը բարձր պահելով միշտ:

Մեռա՛ւ, ու իրմով լեցուց իր չապրած օրերը ...

Ուաթրքաւուն, Մասս.

7th Annual Raffle Help Support Armenian Prelacy Programs

Programs that are vital to the continuation of Christian and Armenian Education need your support. This year, you once more keep these programs alive and growing by purchasing tickets for the Seventh Annual Raffle.

Raffle Drawing will take place on February 12th, 1983 during Paregentan Weekend, at the Sheraton Hotel, Boxboro, Mass.

Donation: \$100

PRIZES

Table with 2 columns: Prize rank (1st to 5th) and Prize amount (\$10,000 to \$1,000)

Drawing on Saturday, February 12 Donation \$100

Tickets available from Board of Trustees, Delegates or local sources.

- General Chairman: Mr. Varoujan (Bobby) Avakian
Regional Representatives: NY/NJ - Dr. Roubik Khatchikian, NEW ENGLAND - Mr. Gregory Avedikian, MID ATLANTIC - Mr. Onnig Petrossian, MIDWEST - Mr. Necess Chitjian, CANADA - Mr. Shahen Minassian

ԶԱՐԵՆՆ ԿԵՆՏՐԱՓԱՌ

(Շարունակութիւն էջ 5-էն)

Ժամին ինչու է ինձ կանչում: Յետոյ տեսնում եմ, որ փոխանակ դէպի առաջնորդարան գնալու, թեքում է դէպի Պապ էլ Ֆարաջ: ու՞ր ես գնում, միթէ առաջնորդարան չե՞նք գնալու:

- Ո՞չ:
- Հասպօ:
- Պարոն Գրիգոր Երիցեանի բնակարանը:
- Ի՞նչ կայ այնտեղ:
- Այնտեղ կ'ապրէր պարոն Օշականը:
- Կ'ապրէր:
- Կեանքը ձեզ...
- Ինչպէս...
- Մէկ ժամ առաջ հոգին աւանդեց: Դուն գիտե՞ս պարոն Գրիգորի տունը:
- Այո:
- Ուրեմն գնա՛. ես երթամ ուրիշներուն ալ լուր տամ:

Երբ հասայ Երիցեանի բնակարանը եւ աստիճաններով բարձրացայ ու կանգ առի սենեակի դռան առջեւ, լսեցի կանացի մի հեկեկոց: Դուռը կիսաբաց էր, առանց բարկելու ներս մտայ: Դէմքը մռայլ նստած էր Սրբազանը: Հեկեկոցող կիներ, Երիցեանի կիներ էր, որ քրոջ նման խնամում էր Օշականին: Օշականը նրանց հիւրն էր եւ համագիրադրեցիներ էին, Սոյլոցիներ էին:

Օշականը հանգիստ պառկած էր, կարծես թէ քողոր թունի մէջ լինէր, միայն դէմքը նման էր մեր հին աւետարանների մագաղաթին: Աչքերը փակ էին...

— Տեսա՞ր, պարոն Մարութեան, — ասաց Սրբազանը — տեսա՞ր թէ ի՞նչ եղաւ: Սրբազանին «Պարոն Մարութեան», ասելուց, ես հասկացայ, որ նա խորապէս ազդուած էր:

— Սրբազան Հայր, երկու ժամ առաջ խմբագրատանը միասին էինք, ասում, խօսում, ծիծաղում էինք եւ ամենից շատ տրամադրուածն ինքն էր:

— Ժամը 7-ի մօտն էր տուն եկաւ, նստեց գրասեղանին — ասաց տիկին Երիցեանը — խնդրեց մի բաժակ սուրճ պատրաստել: Սուրճը պատրաստեցի ու բերի: Դիւր սեղանին, կարծես լաւ չեմ զգար ինձի: Ինչու, ի՞նչ ունիս ըսի:

— Սիրտս սարսափելի ծակոցներ ունի, յետոյ դառնալով տղայիս ասաց. — Շտապէ, բժիշկ մը կանչէ: Սրտի ասեղ կամ դեղ մը թող բերէ հետը: Շտապէ ու շուտ ըրէ...

— Տղաս կազիւ դուրս ելած էր, սառաչքերով, ինձ նայեց եւ սկսեց խոխոխալ... մօտեցայ գլուխը բռնեցի... գլուխը ծանրացաւ թեւերուս մէջ... մեռաւ... սարսափահար կանչեցի դրացիներս, բարձրացրինք ու դրինք մահճակալին... բայց նա արդէն թողել էր այս աշխարհը:

Գիշ յետոյ փոքր սենեակը լեցուց բազմութեամբ: Ժամը տասն էր: Սրբազանը հոգը կարդաց: Գիշերը կիսել էր երբ հեռացանք դէպի մեր տները:

Թաղումը եղաւ արբայական... Հրաշալի թաղել գիտենք... հիմա այդ էլ մոռացել ենք:

***

Ներկայացումներս վերջացրի: Հրաժեշտ տուի Սրբազանին:

— Բէյրութ երթալուդ դէմ չեմ: Գնա, հոն ալ մեր ժողովրդին տուր թատրոնի ճաշակը, բայց եթէ իմ խորհուրդս լսեն, ներկայացումներէդ ետքը վերադարձիր ասո, լաւ թատերախումբ մը կազմէ, մեր ժողովուրդը ծարաւի է տակաւին, եւ եթէ կրնաս մտքէդ վանէ Հարաւային Ամերիկա երթալը... ժողովուրդը հոս է...

Բէյրութում խաղացի «Օթէլլօ»-ն: Սրբազանը մի մեծ խմբով, Հայկազիյ յատկապէս եկած էր տեսնելու ներկայացումը, չնայած որ ինքը Հայկազում տեսած էր: Սինեմա Տունեան, որ երկու հազարից աւելի

մարդ կը տեղաւորուի, ասեղ ձգելու տեղ չկար... ներկայացումն ներկայ էին նաեւ Լիբանանի մի քանի ուրիշ նախարարներ եւ արար ու հայ երեսփոխաններ... Յաջորդ օր կէսօրին Սրբազանի եւ մի քանի ուրիշ ընկերների հետ մի ճաշարանում ճաշեցինք:

— Ներկայացումը շատ յաջող էր, ասաց Սրբազանը, յոյս ունիմ, որ մուտքն ալ շատ աղէկ պիտի ըլլայ:

- Պէտք է որ լինէր — պատասխանեցի:
- Ինչու՞ ատանկ կը խօսիս:
- Վստահութիւնն չարաչար գործածուած է:
- Ո՞վ էր:
- Խնդրեմ թողենք, հիմա ժամանակ է:
- Ինձի պիտի յայտնես — ասաց Սրբազանը:
- Շատ լաւ, երբ Հայէպ գալու լինեմ կը յայտնեմ:

Բէյրութի ներկայացումներից յետոյ վերադարձայ Հայէպ: Այնտեղ հիմք դրի դրամատիկական ստուդիայի: Նոր ուժեր պատրաստելու համար: Սրբազանը ուրախ էր վերադարձիս համար:

— Լաւ ըրիր որ վերադարձար: Ի՞նչ ունիս հեռաւոր Հարաւային Ամերիկայի հետ. հայութիւնը հոս է: Հոս հայու լսեցիներ դիմագիրներ չի փոխադրում, այդ հեռաւոր երկրներուն մէջ մենք դատապարտուած ենք ձուլման: Կրօնքի, մշակոյթի տարբերութիւնը եւ անհաւասարութիւնը մեզ կը փրկէ: Հօր է այն երկիրների մշակոյթը, կրօնքի տարբերութիւնը չնչին եւ անսահման ազատութիւն...: Ուրախ եմ որ դերասաններդ կ'ընդ մը կ'ուզես հաստատել: Լաւ կ'ընես: Եթէ իմ օգնութեան պէտքը զգացիր, յայտնէ: Շատ լաւ է: Երբ մի օր ուզենաս երթալ, անոնք պիտի շարունակեն քո գործը:

Յիշում եմ 1947-ի Նոր Տարուան գիշերն էր: Մի գեղեցիկ հանդէս էր կազմակերպուած եւ ինձանից խնդրել էին, գանազան միութիւնների, աչքի

ընկնող հասարակական գործիչների, Սրբազանի համար, ոտանաւորի ձեռով քուրթիթներ պատրաստել եւ ասել:

Սրբազանի համար հետեւեալ Գուրթիթն էի գրել:

ԻՍԿ ԶԱՐԵՆՆԻՆ ՄԵՐ ՍՐԲԱԶԱՆ, ԽՈՐՈՑ ՍՐՏԻՆ ԵՍ Կ՛ՈՒՁԵՒ, ՏԱՆ ԿԻԼԻԿԻՅՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԳԱՀՆ ՊՃՆԱԶԱՐԻ ԵՒ ԳԱԻՍԱԶԱՆ ՈՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՏԱՐԱԳԻՐ ՄԵՐ ԻՐ ՄԱԿԱՆԻՆ ՏԱԿԸ ՀՈՎՈՒՅՐ:

Հանդէսից վերջը, մի քանի հոգիներով հաւաքուել էինք Տասնապետեանի Տանը Նոր Տարին ողջունելու: Երբ խմում էինք սրբազանին կենացը, Սրբազանը դարձաւ ինձ եւ ասաց:

- Մարութ, ես քեզ ի՞նչ վատութիւն ըրած եմ, որ այդ քուրթիթովդ անիծեցիր ինձ:
- Սրբազան, ես ձեզ անիծեմ: Դա իմ ջերմ փափաքն է:
- Կիլիկիոյ աթոռին նստել աւելի դժուար է, քան Քրիստոսին խաչը շալկած Գողգոթայ բարձրանալը ու խաչուելը:
- Մի վախճար, քեզ չենք ընտրելու — ասաց Տասնապետեանը:
- Հայկացիները չեն թողուր, որ դուն հոսկէ հեռանաս — ասաց Լուսինը:
- Դուք լաւ գիտէք, թէ այս աշխարհում կրօնական եւ աշխարհական ի՞նչ դաւեր, էնթրիքներ, կեղտոտ հաշիւներ, գրպարտանք ու քէն գոյութիւն ունին: Կ'ապրիք, կը տեսնէք:

Հետագային, տարիներ անց երբ իրաւագիտ էի ցանկութիւնը եւ Ձարեհ Սրբազանը դարձաւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս (երբ ես գտնուում էի Հարաւային Ամերիկա), լսեցի թէ ի՞նչ դատան, անխիղճ, անբարոյ եւ լրբենի վերաբերմունք են ցոյց տուել, թուրքի ոճի իրենց մարմնի վրայ ունեցող եւ հայ անուն կրող մի կարգ մարդիկ, այդ Վե՛՛ հո-

գի ունեցող հոգեւորականին: Ո՞վ պիտի հոգեկան ի՞նչ խոր յուզումներ, տոտագանքներ, հիասթափութիւններ տեսաւ այդ Մե՛՛ ՄԱՐԴԸ, սիրտը չդիմացաւ այդ բոլոր խարդաւանքներին... ու կարուեց նրա կեանքի թելը:

Մեծութիւն էր Ձարեհ Վեհափառը ու պիտի դատուի մեծութիւնների շարքին:

***

Տարիներ անց, երբ ես Պարսկաստան վերադարձայ եւ պաշտօնիս բերումով ծանօթացայ Ապաս Հովէյրայի հետ, որ տաս տարի եղաւ Իրանի իմաստուն վարչապետ, բայց ինձ անյայտ քողագլուխ պատճառներով, Մուհամէտ Րիզա Կա՛հ Փաշլուկին, որի աջ թեւն էր Հովէյրան իր տապալումից երկու ամիս առաջ բանտարկել տուեց, եւ երբ Խոմէյնիքը դարձաւ երկրին տէրը գնտակահարել տուեց այդ հայասէր մարդուն:

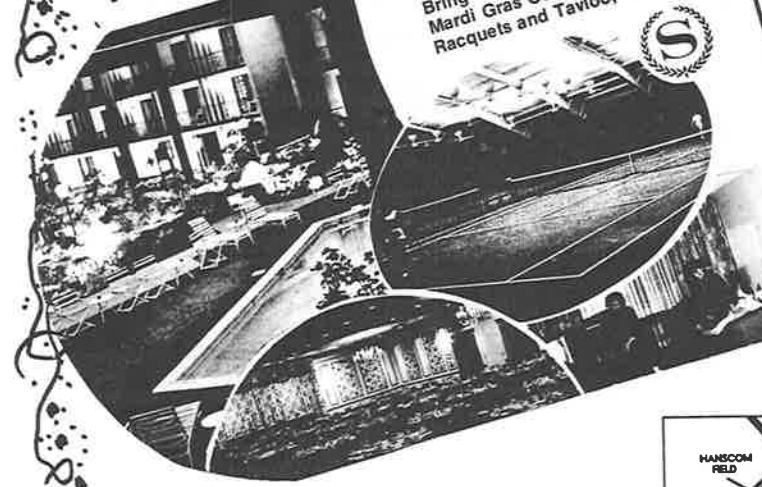
Հովէյրան յաճախ գալիս էր Հայ Ակումբը: Մի օր նա ինձ հարցրեց. — Աղայէ Մարութեան, դուք ճանաչու՞մ էիք Կիլիկիոյ մեծ Կաթողիկոս Ձարեհ Խալիֆային: — Ո՞վ չի ճանաչում նրան, Զերդ մեծութիւն:

— Գիտէ՞ք, ես նրա դասընկեր եմ եղել եւ շատ բարեկամ էի: Հոյակապ, ազնակարու եւ սքանչելի մի մեծ անձնակորու թիւնն էր, որի նման քիչ կը ճանուրի: Ափսոս, որ շուտ մեռաւ: Գիտէ՞ք, ես երբ Բէյրութ եմ գնում, առաջին պարտականութիւնս է՝ այցելել նրա դամբանին եւ մի ծաղկեփունջ դնել:

Խեղճ Հովէյրայ, չգիտէր թէ իրեն ի՞նչ դատան ճակատագիր էր վերապահուած:

Հաւանաբար գերեզմանին ծաղկեփունջ դնող չունեցաւ եւ ոչ էլ գերեզման:

ՊԱՐԱՍՏՐԱՊԵՐԱՆ ԴԱՅՑՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
 PRELACY OF THE ARMENIAN APOSTOLIC CHURCH OF AMERICA
PAREGENTAN III (MARDI GRAS)
WEEKEND OF FEBRUARY 11, 12, 13, 1983
 AT THE BEAUTIFUL SHERATON BOXBOROUGH, MASS.

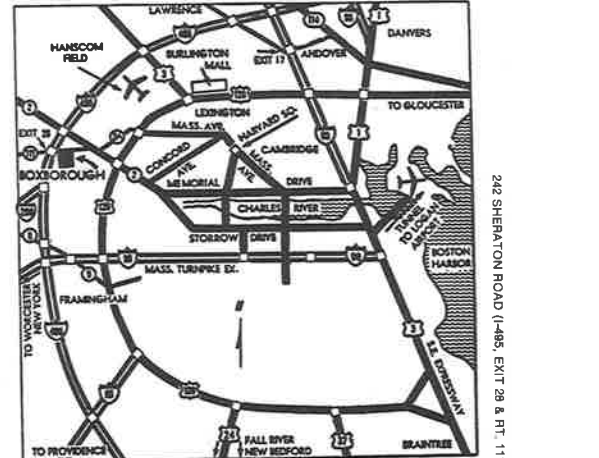
SATURDAY NIGHT DANCE ONLY \$10 per person or one free admission for \$100 raffle ticket holders

GRAND LOTTERY DRAWING SATURDAY NIGHT
1st prize-\$10,000; 2nd prize-\$5,000; 3rd prize-\$3,000; 4th prize-\$2,000; 5th prize-\$1,000. You may purchase \$100 raffle tickets from all local trustees, delegates, church and Prelacy offices (raffle ticket good for one admission to Sat. night dance). Proceeds from this raffle will be used for the Prelacy Educational Fund.

FOR RESERVATIONS MAIL \$25 DEPOSIT PER PERSON BEFORE FEBRUARY 1, 1983. Make checks payable to Armenian Apostolic Church of America and MAIL to Sts. Vartanantz Church, 402 Broadway, Providence, Rhode Island 02909. For more information call your local church or Sts. Vartanantz 401-831-6399.

- FRIDAY FEBRUARY 11**
2 p.m. to 6 p.m. check-in time
- 8 p.m. to 11 p.m.**
Paregentan III Reception-Pool Side
Mardi Gras Costume Dress
Live Armenian Music
Armenian Hors D'oeuvres, punch & cheese
Coffee at 10 p.m.
- SATURDAY FEBRUARY 12**
10 a.m. to 10 p.m.
Art Exhibit by Armenian artist Girair Palamoudian - Patio Room
Book Fair & Video Tapes - Deck Room
Continuous showings of these films - Bebo - Promise of Love - Tears of Happiness
Place Under the Sun - The State Dance Ensemble of Armenia
- 1 p.m. to 2 p.m.**
Armenian Comedy by the Boston Hamaskain Drama Group
- 2:30 p.m. to 5 p.m.**
Paregentan III Social - Pool Side
Live Armenian Music plus a Mock Wedding with Davool Zourna
Armenian Hors D'oeuvres, punch
- 6 p.m. to 7:30 p.m.**
Paregentan III Banquet - Prime Rib of Beef au Jus Dinner
- 8 p.m. to 1 a.m.**
Paregentan III Ball - Dikran Yeretzian's Sevan Band and the Carnig Mikitarian Ensemble
Prelacy Raffle
Coffee at 11:30 p.m.
- SUNDAY, FEBRUARY 13**
12 Noon - Yertak Parov

MINIATURES OF THE BATTLE OF VARTANANK

Sirarpi Der Nersessian
Translated by Gilda B. Kupelian

On February 10, 1983, the Armenian Church will celebrate the Battle of Vartanank. The following is a translation of Sirarpi Der Nersessian's article written in French, on the occasion of the 1500th Anniversary of the Battle of Vartanank.

The Armenian Church and nation celebrate this year the 1500th anniversary of the Battle of Avarayr. The memory of the Vartanank martyrs, always vivid in the heart of Armenians, has for centuries inspired our historians and poets who have described and sung the heroism of those martyrs with emotional emphasis. Only our artists have remained indifferent to this historic event, and up until quite a late epoch they have refrained from representing it. Those Hymnals from the St. Jacob's Library in Jerusalem, and a fourth from the Library of the Mekhitarist Fathers of Vienna fill in part this gap and offer us the oldest representations known to this day of the Battle of Vartanank.

Jerusalem, Armenian Patriarchate, Mss. No. 1916, pp. 436-437
The Persian and Armenian Armies

The first of these is Manuscript #1916 of Jerusalem, illustrated by Karapet of Berkri during the second half of the XVth c. The miniature, on a double page (fig. 460) precedes the first Hymn devoted to Vartanank. The two armies are represented one against the other. On the left sheet, the Persian soldiers, seated on their elephants, are dressed in armor and pointed helmets, and they press their swords against their shoulders; one of the soldiers holds the masse to which a sash is attached. The two men at the head of the army stand out from the rest by their costume and their arms. The shape of the helmet is the same, but instead of armor, they wear the Mongol tunic draped over their chests, which became known to Armenian artists after the XIIIth century. They hold their bows against the enemy. One of them undoubtedly represents Ardashir, the chief of the battalions of war-elephants, and the other, in all probability, General Mouchkan Nioualavourt. On the opposite page, a man with a hatchet on his shoulder, walks in front of the Armenian army. Vartan is seated on a white horse, a shield at his right arm, and on the left hand the sword that he presses against his shoulder. The horsemen that follow him are clothed like the Persian soldiers — armor and pointed helmets — but they are not armed; only the last soldier holds the Armenian flag, marked with a cross. The battle itself takes place in the forefront. Below the Persian army, we see a dead soldier lying on the ground, with dismembered limbs and stumps of arms. Below, the Armenian army, two pairs of horsemen are fighting. The young soldier, his shield on the back, his quiver supplied with arrows attached to his belt, delivers a violent blow to the head of the horseman brandishing his bow. To the right another group of two horsemen is seen, one of whom cuts the other's head; the face of the latter resembles that of Vartan, as seen higher on the same page.

The two armies are represented exactly in the same manner in the Vienna Hymnal #189, except that the Armenian horsemen hold swords or lances. The part showing the combat also differs. Below the Persian army we see, apart from the hacked-off limbs of the dead, two young horsemen who fight with clubs or maces; below the Armenian army four soldiers each with one knee on the ground, are discharging arrows against the enemy. In the two other hymnals of Jerusalem, we only see either one of the two armies. In manuscript #1667, illustrated in 1529 in Van by Zakaria the artist, the

miniature precedes the second Hymn of Nerses Shnorhali. Vartan is holding a long lance, the quiver of arrows is attached to his belt. The second horseman is holding a sword and shield, and his quiver is also attached to his belt; the soldiers following him are not armed. The Persian army is found in Hymnal #1663 of Jerusalem, illustrated by the well known artist Sargis of Khizan, in 1601; the first two soldiers are brandishing their bows, the other soldiers hold swords or lances, they wear helmets, but instead of armor they all wear the XVIIth c. Persian costume. In the inferior half of the miniature, the dismembered limbs of the dead lie at the feet of elephants.

These two miniatures imitate in part the composition of Karapet of Berkri or are analogous representations, but even the complete picture gives a very feeble ideal of the bloody combat described by Yeghisheh. Four elephants and a few soldiers appear in Ardashir's army "seated as an elevated observatory, as though they were in an im-

pregnable town;" in place of corpses heaped up next to one another "like wood cut in a forest of cedars," all that is seen is several corpses and members. It is by means of the combat of the two pairs of horsemen that we are led to imagine the violent shock of the enemy armies and the ardent fury of the attacks. Representations of the battle of Vartanank as depicted in Words by Yeghisheh, are very weak, but on the other hand, they are not devoid of interest for the general development of Armenian art.

The illustrations of the Hymnals consist in general of scenes from the life of Christ and the Virgin Mary painted at the start of the canons to which they are dedicated, and in representations of the saints within the margins of the canons that celebrate them.

Jerusalem Mss. No. 1667, Vol. 259
The Armenian Army

During the XVIth c. a scene representing martyrs sometimes appear at the beginning of the canon for all martyrs, for instance in Hymnal #1687 and #2359 of Jerusalem, copied in 1508 and 1592 consecutively. The miniatures of the Vartanank differ from those other pictures in their content. In the Hymnal illustrated by Karapet of Berkri, even though the horseman whose head is cut off represents Vartan, the attention is focused on the combat and not on the martyrdom of the leader, similarly the composition has the characteristic of a pagan scene.

Medieval art is mainly a religious art. Profane subjects were undoubtedly represented in princely domains, like the scenes in the

palace of Gagik, described by Thomas Ardrouni. The portraits of the kings or princes were sculptured at the facades of the churches they had founded, for example those of David Saharouni, Gagik Ardrouni, and Gagik Pakradouni. The portraits of the donors, more often in the manuscripts, but we almost do not possess any old examples of practically speaking worldly representations. One of these rare examples is found in a medical collection #370, in Jerusalem, where we see two doctors and a patient. The manuscript dates back to 1294 but the miniature itself may have originated from an older work.

The development of profane art attaches itself to the illustration in the Novel of Alexander. Beginning with the last years of the XIIIth c., this account learns an aftermath in favor when Khatchadour Ketchanetsi and later Grigoris of Aghtamar and Zakaria, Bishop of Gnounik, added the "Kafas" to the text of the pseudo-Callisthere. The oldest illustrated manuscript is #424 from the library of the Mekhitarist fathers in Venice, which based on the style of miniatures, may date back to the XIVth c. Manuscript #473 of Jerusalem, copied in 1536 by Margareh of Ardjesh was illustrated by Grigoris of Aghtamar, but it has remained unfinished. Zakaria, Bishop of Gnounik, who like Grigoris of Aghtamar was a poet, a scribe and an artist, has copied and illustrated two copies of the novel of Alexander. The first, while he was in Rome, the other in 1544 for the Patriarch of Constantinople, Asdvadzadour (Manchester, John Rylands Library, No. 3). Hagop of Djoulfa, a student of Zakaria, has illustrated the manuscript of Etchmiadzin #782 (Madenataran, #5472). We also have other illustrated copies of the Novel of Alexander. The collection of Hovosap of Sebaste, dating back to 1535, has a particular bearing in the development of pagan illustration. Hovosap has not only illustrated the novel of Alexander included in his collection (pp. 3-103), but also several hagiographic accounts, among others the life of Nerses the Great, having been inspired from the representation of the Novel. We see in 3 different miniatures, successively, the Armenian army commanded by King Bab and by Moushegh Mamigonian, the Persian army, under the guidance of Chapour and Ournair, king of the Alans,

and finally Moushegh's victory. Thus pagan art passes from secular works into religious writings and found its way into religious works as illustrated in the miniatures of the Hymnal.

I do not have handy the photographs or books enabling me to compare the

Jerusalem Mss. No. 1663, P. 658
The Persian Army

miniatures of the Battle of Vartanank, discussed in this article, with other examples. Moreover, it is impossible for me to precisely tell the time when these representations took place in the Hymnals, because we would have to study those found in still unpublished manuscripts. All we can say is that the first examples have to be prior to the second half of the XVth c. Karapet of Berkri's composition is a copy where the painter has forgotten to represent the armaments of the horsemen. From this point of view the illustrator of the Vienna manuscript seems to have given a more faithful image of the model, where we probably see Armenian arches as seen in the copy dating back to the XVIIth century.

THE ACTIVITIES OF "THE LAND AND CULTURE ORGANIZATION" IN ADRBADAGAN AND OTHER HISTORICAL AREAS

co-sponsors

THE PRELACY OF THE ARMENIAN APOSTOLIC CHURCH OF AMERICA

and

THE U.S. COMMITTEE FOR THE INTERNATIONAL COUNCIL OF SITES & MONUMENTS (A UNESCO DEPT.)

with the participation of

THE HAMASKAINE CULTURAL ASSOCIATION AND THE IRANIAN ARMENIAN SOCIETY OF NEW YORK

Specially Invited Guest Speakers from Paris, France

Mr. KEGHAM KEVONIAN
Mr. JIRAIR LOUSSINIAN

- Presentation
  - Slide show
  - "The restoration project of St. Thaddeus Monastery in Iran" a 16 mm. motion picture.
- (The lectures will be delivered in English and Armenian)

Washington D.C. Friday, 18th of February,
New Jersey Saturday, 19th of February.
New York Sunday, 20th of February.
Boston Tuesday, 22nd of February
Los Angeles Friday, 25th of February

(Please check your local communities for details)

RECEPTION FOLLOWING THE LECTURES

You are cordially invited. Come and bring your friends!

PLANNING COMMITTEE